

EKSOGAMİ HAKKINDA SOSYOLOJİK NAZARİYELER

Prof. Dr. FINDIKOĞLU

İslâm - Türk hukukunda müspet hukuk bakımından eksogamiyi alâkalandıran verdikleri gözden geçirdikten sonra gerek geniş (yani kandaşlık ve sıhriyet ve süt münasebetlerinden ayrı sosyal akrabalığa ait), gerek dar (yani yalnız kandaşlık, sıhriyet ve süt münasebetlerine münhasır) eksogamik hâdiselerin topuna birden şâmil izah denemelerine geçmek lâzımdır. Zira modern hukuk sosyolojisi, sadece müspet ve mevzu hukukun verdiklerini tanımak ve tanıtmak ile kalamaz. Önüne geçilmez bir tecesüs ile, aynen tabiat hâdiselerini gördükten sonra izahlarına geçen müspet ilimlerin davranışını takip etmek mecburiyetindeyiz. Aksi takdirde müspet hukukun tefsircisi olmaktan fazla bir yapılmıyacaktı.

Esasen mitolojiye, edebiyata, günlük hâdiselere, aile hukuku tarihine ve bugünkü medenî, cezaî mevzuata müracaat, «olan» ın izahına geçmeğe doğru atılmış bir köprüdür. Oedipe kompleksini, (Sophokles'in eseri), Behlül ile Behter macerasını (Halit Ziya'nın romanı), şehirden birden kaybolan kadını (garip bir macera hikâyesini), kızı ile karı koca hayatı yaşıyan «rezil» ve «sefil» adamın vakasını... ilh. gösterdikten sonra bunların karşısında gerek alâkalı fertlerin duydukları vicdan azabını, gerek alâkalı cemiyetlerin, hattâ doğrudan doğruya o cemiyetlerle ilişkisi olmayan beşer zümrelerinin reaksiyonunu anlamak mecburiyetindeyiz. Taşın niçin düştüğünü soruşturan fizikçi gibi, bu hâdisenin de neden böyle olduğunu araştıran içtimaiyatçının izah endişeleri neticeleri itibarile değilse bile fikrî davranış olarak aynı «Causalité - illiyet» saikinin tesiri altındadır. Artık bu saikin rehberliği ile araştırmalar yapan ve faraziyeler yürüten sosyoloğları şimdi göz önüne alabiliriz. Klan eksogamisinin bugünkü medenî cemiyetler bakımından bahis mevzuu olamayacağını, binaenaleyh meselenin yakın bir alâka yaratacak bir sosyoloji meselesi olmadığını düşünecek olanlara, aynı eksogaminin devamı sayılan aile eksogamisini gösterebiliriz. Bu son eksogami kadrosu ne kadar daralırsa daralsın, kaideye tecavüz edenlere karşı cemiyetin reaksiyonu ne kadar mülâyimleşirse mülâyimleşsin hâdise yine mevcuttur. Bu daralma ve mülâyimleşmeler bile izaha muhtaçtırlar. Medenî hukuktaki hukukî, ceza hukukundaki cezaî müeyyidelerin şu veya bu şekle girmesini isteyen hukuk

politikacısı için ise mesele daha büyük bir ehemmiyet kazanır. Sosyolojiyi alâkalandıran taraf şudur: Daralan ve mülâyimleşen bugünkü kaide ve müeyyidelerin, iptidai eksogami çemberinden geçmemiş ve onun sayesinde terbiye edilmemiş modern cemiyetler için bir mânası olmayacaktı. Biraz sonra nakledeceğimiz nazariyeler içinde bu noktayı en iyi kavrayan ve belirten İngiliz sosyoloğu G. Frazer'in nazariyesini [1] çok anlayışlı bir şekilde memleketimizde tanıtan bir içtimaiyatçımızın dediği gibi «yakın akraba arasında izdivac yasağının bilhassa şu hikmete müstenit olduğu aşikârdır: Aile muhiti vazife muhitidir. İhtirasların şiddetli inzibata tâbi tutulduğu, her uzvun diğerine hürmet ibrazına mecbur olduğu muhttır. Hodgâm emelleri, inzibattan azade olarak kanatlanıp uçuşan hayalleri akrabalık muhitinden uzak tutmak lâzımdır. Bu hedefin tahakkukunu temin eden ve bugünkü ahlâk kaidelerinin ilk kökü mesabesinde bulunan eksogami kaidelerinin menşesinde ise dinî tasavvurları buluyoruz [2].» Bu yüzdendir ki gerek aile eksogamisi kadrosunun daralması, gerek kaideye tecavüzün ahlâki, içtimai ve hukukî sahada iptidai cemiyettekinden çok daha az bir nefret ve isyan ile karşılanması ne ferdi psikoloji, ne biyoloji, ne de modern psikanaliz nazariyesi, izah edemezler. Hakikat olan şu ki kökleri sosyal realitede bulunan bir takım hukukî örfler, zamanla yumuşayarak, şiddetlerinden kaybederek ve daralarak müdevven hukuka geçmişlerdir. Şimdi tatbiki ve nazari hukuk sosyolojilerinin birbirile tedahül eyledikleri bir noktada tevakkuf ederek bu realiteyi izaha çalışan içtimaiyatçıları takip edeceğiz.

Aile müessesesinin en mühim nescini teşkil eden bir âdet ve kaide-nin izahı endişesi, sosyal meseleleri dinî zihniyet ile, daha doğrusu kudsî kitapların sadece iman isteyen telkinleriyle halledilmiş farzetme devrinin nihayet bulduğu gündenberi, bazı denemelere yol açmıştır. Aşağı yukarı bir asırlık zamanı çerçeveyen bu ikinci ilmi devrede eksogami etrafın-

[1] Bk. J. G. Frazer: *L'avocat du Diable*, Fransızca tercemesi 1914, sf. 79.

[2] Bk. M. İzzet: *Yeni İçtimaiyat Dersleri*, 1928, sf. 132. Son günlerde hukuk tarihimiz hakkında bir kalem tecrübesi neşreden Dr. Ö. Coşkun, Müslümanlığın girmesine ve islâmi eksogami kaidelerinin nüfuzuna rağmen «islâmlığı uzun zamandanberi kabul etmiş Kırgızlar arasında islâmlığın emrettiğinden çok daha geniş, on göbeğe kadar çıkan bir eksogami âdetinin mevcudiyeti» ni ileri sürüyor ve bu on göbek eksogamisini islâmdan önceki Kırgızların klan eksogamisine bağlamağı düşünüyor. Bk. *Türk Hukuk Tarihi*, 1946 İstanbul, sf. 6. Her ne kadar müellif bu hususta bir kaynak zikretmemekte ise de «on göbek eksogamisi» fikri, iptidai cemiyetlerin sosyolojisi zaviyesinden mantıklı görünmektedir. Ancak bu mantıklılık, tecrübi delillerle takviyeye muhtaçtır.

da ilk izah sınamasını yapan içtimaiyatçı, Amerikan sosyoloğlarından L. H. Morgan'dır. Bir taraftan modern cemiyetlerdeki yakın akraba arasında evlenme yasağı hâdisesini gören, diğer taraftan iptidai cemiyetlerin daha geniş çaptaki çeşitli yasaklarını müşahede eden H. Morgan, eksogaminin bu iki şekli arasında kendisine göre bağlılık kurduktan sonra şöyle bir sıra vücade getirmiştir:

- 1 — En ilk cemiyetlerin «mutlak fücür ve fuhuş hali, cinsî münasebet serbestisi - Promiscuité» devri;
- 2 — Ana ve baba ile çocukları arasında cinsî birleşme ve evlenme yasağının vücade gelmesi devri;
- 3 — Kardeşler arasında cinsî birleşme ve evlenme yasağının teessüs etmesi ve zümre izdivaçlarının yapılması devri;
- 4 — Maderşahlık merhalesi ve babanın mevsuk olmadığı devre;
- 5 — Pedersahlık merhalesi ve babalığın belli olduğu devre;
- 6— Monogamik aile devresi.

Bu suretle ilk kayıtsız ve mutlak serbestî devrinden, bugünkü monogamik aile tipine ve yakın akraba arasında evlenme yasağının teessüsüne kadar uzun ve tedricî bir tekâmül vukua gelmektedir [3].

Bu nazariye ortaya atıldıktan sonra büyük bir alâka ile karşılandı. Muhtelif Avrupalı içtimaiyatçılar, meselâ Lilienfeld, Bastian, Lubbok, Post, Lippert, Letourneau, K. Marx, Engels, Bebel... gibi cemiyet âlimleri, ahlâk ve hukuk hâdiseleri içinde mühim ve ana bir mevki işgal eden eksogami hakkında ilk nazariyeyi ortaya atan H. Morgan ile alâkadar oldular [4]. Fakat bu müspet alâkadarlık çok devam etmedi. Etnografik ve sosyolojik araştırmalar ilerledikçe, tenkitler ve ihtirazî kayıtlar baş gösterdi. Spencer, Ratzel gibi sosyologlar septik davranırken, Starcke, Westermarck, E. Gross şiddetle tenkid ettiler [5]. Bu tenkidler içinde bilhassa W. Schmidt'inki çok altüst edici olmuş ve en ziyade cemiyetlerin menşesinde kayıtsız ve mutlak bir cinsî serbestinin mevcut olmuş bulun-

[3] Bk. Levvis H. Morgan: Ancient Society, 1877, London (Handvv. d. soz. ye göre: sf. 120.

[4] F. Engels: Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates, 1919; A. Bebel: Die Frau und der Sozialismus, 1923, Berlin. Bu son eser türkçeye terceme edilmiştir.

[5] Bunlardan C. N. Starcke'nin eserinin ismi «İptidai aile - Die primitive Familie», Westermarck'inki «İnsan evlenmesinin tarihi - History of Human Marriage», nihayet E. Gross'unki ise «Aile ve iktisat şekilleri» dir. Bunların içinde yalnız Westermarck'ın tenkidinden ve kurduğu eksogami nazariyesinden ayrıca bahsedilecektir.

duğu iddiası, yine ilk cemiyetlere ait müşahedelerle tekzib edilmiştir. Fakat eksogamiye takaddüm eden bir promisküite devrinin mevcudiyetini tenkid edenler, rasyonalist ve volontarist bir sosyoloji izahını böylece reddederken bize başka bir izah verebildiler mi? İşte aşağıda sırasile yokliyaçağımız nazariyeler bu başka türlü izahların taslağını teşkil etmektedirler.

Sosyolojide herhangi bir sosyal hâdise hakkındaki sistemli düşünceler topluluğuna kolayca *nazariye* adı verildiğinden bizim de nazariye diye vasıflandırdığımız bu izah taslaklarını şöyle sıralıyaçağız:

1 — L. H. Morgan nazariyesi; 2 — Mac Lennan nazariyesi; 3 — Herbert Spencer nazariyesi; 4 — Lubbock nazariyesi; 5 — E. Durkheim nazariyesi; 6 — G. Fraser nazariyesi; 7 — Westermarck nazariyesi; 8 — Schmidt nazariyesi; 9 — Koppers nazariyesi; 10 — Z. Gökalp'in nazariyesi.

Bunlardan birincisinin eksogami hâdisesinin izahı denemesinde ilk olmak vasfından başka mühim bir hususiyeti yoktur. Her ilk izah denemesi gibi bu da eksiktir, sonraki araştırmaların gösterdiği gibi biraz fantazist, fazlaca volontaist ve rasyonalist gözüküyor: Herhangi şekilde düzenli bir aile hayatından önce mevcut geliş güzel, kayıtsız bir cinsî hayat, mutlak fuhuş halini kuvvetli *insan iradesi* ve isabetli *insan aklı* durdurmuştur. İnsan olmak itibarile hoşumuza giden bu telâkkiyi ilmî ve determinist sosyoloji zaviyesinden tenkid edenlerin susturucu, umumiyetle kabul edilmiş, binnetice müspet bir izah elde ettikleri ise asla söylenemez.

Ayrıca tetkikine lüzum görmediğimiz bu nazariyenin arkası sıra gelen ikinci, üçüncü, dördüncü nazariyeleri yokluyoruz. Sekizinci ve dokuzuncu nazariyeler ise umumiyetle bir olarak tetkik edilmekte, bazan «Viyana mektebi» diye adlandırılmaktadır. Nihayet başlı başına ve kendisine mahsus hususiyeti bulunan bir nazariye olmaktan ziyade beşinci nazariyenin devamı sayılabilecek olan onuncu nazariyeye müstakil bir nazariye diye değil, beşincinin Türk sosyolojisini zenginleştiren bir tatbikatı olarak yer vereceğiz.

I. — Mac Lennan - Spencer - Lubbock Nazariyeleri

İngiliz etnograflarından *Lubbock*, *Mac Lenan* ve *Spencer*'in ayrı ayrı serdettikleri, fakat bizim burada hep bir arada araştıracığımız bir nazariye, iptidai cemiyetlerdeki eksogami hâdisesini o cemiyetlerin yaşayış şartlarına bağlamaktadır. Müsterek olarak ileri sürülmüş olmamasına rağmen toptan bir görüşe tâbi tuttuğumuz telâkkilerine ayrı ayrı işaret edelim:

1 — *Lubbock*'a göre ilk cemiyetlerde, toplu evlenme âdeti, aile komünizmi vardı. Bunu ortadan kaldırmağı düşünen iptidai cemiyet, eksogami âdetini tesis etmiştir.

2 — *M. Lennan*'a göre ilk cemiyetlerdeki kız kaçırma âdeti yavaş yavaş kuvvetini kaybetmiş ve eksogami âdetine çevrilmiştir.

3 — *Spencer*'e göre ilk cemiyet ganimete, karı ve kız kaldırmağa bütün fertleri teşvik eder. Aynı klandan evlenenler şerefsiz, yiğit olmayanlardır. Bu «hâleti ruhiye», eksogamiye temel teşkil eylemiştir.

Görülüyor ki birinci müstesna, son ikisinde kız kaçırma - kız kaldırma, tedricî bir şekilde dışarıdan evlenme âdetini doğuruyor. Başlangıçta silâh kuvvetine dayanarak yapıldığı halde zaman ile rızaya ve muvafakate istinat edilerek yapılan bir mukavele olmuştur. İptidai cemiyetlerde eksogami ile, yarı medenî cemiyetlerin evlenme âdetleri, medenî cemiyetlerin aile hukuklarındaki evlenme memnuiyetlerinin çevresi işte başlangıçta bu suretle kurulmuş maşerî bir itiyattır.

Şüphesiz isimlerini saydığımız bu etnograf ve sosyologlar hâdiseye sadece işaret ile kalmıyorlar, kendi görüşlerine göre meseleyi inceliyorlar. *Lubbock*'a bakılırsa, iptidailiğin en ilk derecesinde olan cemiyetlerde başlangıçta «toplu evlenme» vardı. Yani herhangi bir erkeğe münhasır değildi. Karşılıklı bir aile komünizmi hüküm sürüyordu. Fakat bir zaman sonra toplu evlenmenin yerini «tek ve ferdî evlenme» tuttu. Bu değişme lâzımdı. Lâkin nasıl gerçekleşebilirdi? Eğer aynı cemiyet içinde yapılırsa, topluluğun hukukunu çiğnemek gerekti. En iyi çare yakın cemaatlere, silâh kuvvetile hücum edip karı kaldırmaktı. Bu yüzden başka klanlara saldırmak icap ederdi. Nihayet zaman ile bu saldırma hareketi, muslihane olarak cereyan eden bir âdete yerini bıraktı.

Spencer hâdiseyi daha başka şekilde anlıyor: İptidai cemiyet fertlerinin psikolojisi savaşa, savaş neticesinde yağmaya karşı derin bir temayül besler. Galip gelen sop mağlûp olan sopun karılarını kaldırmakla en büyük bir zafer kazandığına kanidir [6]. Kendi sopu içinde

[6] Burada sop kelimesini fransızca *Clan* ve almanca *Klan* karşılığı olarak kullanıyoruz. Ziya Gökalp vaktiyle aslı arapça olan *semiye* kelimesini kullanmış idi. Değerli sosyoloğumuz M. İzzet de aynı kelimeyi benimser. Fakat Yakut Türklerinde hâlâ *sib* şeklinde kullanılan ve bizde sop şekline inkılâp etmiş bulunan bu kelime, bir hukuk ve içtimaiyat ıstılahı olabilecek kadar kuvvetli ve yerinde sayılabilir. Vaktiyle Fransada nesrettiğimiz, biri aile içtimaiyatına diğeri aile hukukuna ait olan iki eserde bu ıstılahı kullandık. Liselerde okunan içtimaiyat derslerinde Necmeddin Sadık tarafından da sop'un bu mânada ıstimal edildiğini görüyoruz. (Soysuz, sop-suz), (soyu, sopu temiz) (iyi soptan).. ilâh gibi halk ifadelerinde de yaşamakta olan

bununla böbürlenir, herkes kendisine saygı gösterir. Kendi soppu içinden karı almak, korkaklık ve alçaklık alâmetidir.

Mac Lennan, yalnız iptidai cemiyetlerde değil, yarı medeni cemiyetlerde de mevcut olan bir vakıada eksogaminin anahatlarını bulduğu fikrindedir: Kız kaçırma, bir çok iptidai, yarı medeni cemiyetlerde kadının bulunduğu sopun ve kabilenin rızası olsa bile etrafa zorla kız kaldırılıyormuş intibainın verilmesi hususiyeti, *Lennan*'a göre ancak demografik bir sebep ile izah edilebilir. Bu sebep şudur: İptidai cemiyetlerde kız çocuklar öldürülür. Bu yüzden kadın nüfusu, erkekten aşağıdır. Karı tedariği için başka soplara baş vurmak gerektir. Fakat yabancı kadınlara teveccüh zaman ile, yavaş yavaş o kadar insan tabiatına sindi, bu itikat o kadar kuvvetle yerleşti ki nihayet bir gün bir sop erkeklerinin aynı soptan kadın almaları kat'i surette yasak oldu, bu yasağa karşı gelmek gayri ahlâki, gayri hukuki görüldü.

Bundan şöyle böyle yetmiş yıl evvel İngilterede neşrettiği «İptidai evlenme - Primitiv Mariage» isimli eserile aynı zamanda ilk defa «Exogamia» ve aksî olan «Endogamia» tâbirlerini kullanan, ekzogami nazariyecileri sırasında ilk olmak şerefini kazanan M. Lennan bu «kız kaçırma» esasî ile meseleyi izah ettiğine kanidir. Fakat hakikatte «sebeb» i değil «netice» yi göstermiyor mu? Neden kız çocukları öldürülüyor? Lennan cevap veriyor: Gıda bulamamak yüzünden, harp esnasında kızların erkeklere göre daha az faydalı olması düşüncesinden dolayı iptidailer kız çocuklarını öldürmektedirler.

Eğer bütün eksogami hâdiseleri, soplara ve kabileler haricinde evlenmek şeklinde cereyan etseydi belki bir dereceye kadar bu telâkkileri kabul ederdik. Fakat eksogami, aynı zamanda dahilden evlenme şeklinde de görülüyor. Yani bir kabile içinde muhtelif zümreler ve tabakalar arasında cereyan ediyor. Buna ne diyelim? Mac Lennan bu noktayı sezmiştir. Ona nazaran bugünkü kabilelerde endogami görmeliğimiz, evvelce eksogaminin bulunmadığına delil olamaz. Yaptığı ustaca izaha bakalım:

A, B, C soplalarını alalım, bunlardan her biri eksogamiyi tatbik etmektedir. A, kaldırma ve kaçırma tarikle bir müddet B den ve C den kadın almıştır. Bu kadınlar A içinde yabancıdırlar. Fakat çocukları bir zaman sonra A içinde B ve C zümrelerini teşkil ederler. Bu suretle başlangıçta yabancı unsur ihtiva etmeyen ve eksogamiyi tatbik eden A mürekkepleşir ve endogami başlar.

bu kelime hakkında daha fazla malûmat için İş Mecmuası Fransızca nesriyatının Seri B. N. 2, 3. üne müracaat olunmalıdır.

Fakat bu suretle dahilden evlenmeye müsait olan kabile muhitinde çocuk öldürme durmamıştır. O halde nasıl oluyor da eksogami kayboluyor? A içindeki A zümresinin fertleri arasındaki eksogamiyi nasıl izah etmeliyiz? Görülüyor ki hâdiseler karşısında uyanan tenkit, *Lennan*'ın gayet mantıkî görünen fikir yapısını yıkmaktadır [7].

Lubbock'un ileri sürdüğü «toplu evlenme» sistemine gelince bir defa böyle bir sistem hiç bir zaman mevcut olmamıştır. Hiç bir etnografik müşahede yoktur ki bize geçmiş veya yaşayan iptidai zümrelerde bu çeşit bir evlenme tarzından bahsetsin. Demek ki toplu evlenme bir vakıa değil, belki bir «mevzua - Postulat» dır. Fakat bu mevzua, tutulabilecek bir şey midir? Bir sopun bütün erkekleri, biran için aynı sopun bütün erkekleri, biran için aynı sopun kadınlarına tasarruf ediyorlar. Kabul edelim. Bu an geçtikten sonra bu tasarruf hakkı tamamen menfi bir seçiye alıyor: Artık tasarruf edilemiyor. Neden? Böyle bir mecburiyetin sebebi nedir? Acaba, sopun ileri gelenleri birleşerek bu şekilde bir aile komünizminin, sopun içtimaî selâmeti, hattâ biyolojik varlığı için tehlikeli olduğuna mı karar verdiler? İleride göreceğiz ki *Fraser* isminde bir İngiliz içtimaiyatçısı böyle düşünecektir. Fakat *Lubbock* böyle bir mülâhazada da bulunmuyor. Kaldı ki bulunsa da kendisini tenakuzdan kurtaramazdı.

Lubbock'u tamamlar gibi görünen *Spencer* esasında bu mevzuayı büsbütün çıkmaza sokmaktadır. Bir harp neticesinde elde edilen ganimetler, kadın ganimeti ferde değil, cemiyete aittir. Evlenmek isteyenler mutlaka başka bir sopa karşı yiğitlik göstermelidirler. Bu yiğitlik neticesinde elde edilen kadınlar, dışarıdan evlenme âdetinde tedarik edilen kadınların ilk nümuneleri olmuştur.

Eksogami kaidesinin esasını kız kaçırmanın istihale etmesi ile izah etmek zihniyeti, hakikatte orta çağ ve derebeyliğin düşüncelerini ilk cemiyetlere atfeylemekten doğar. Yiğitlik, tarihteki şövalye ruhunun istediği bir vasıftır. Malûm olduğu üzere mütekâmil aşiret efradı, orta çağ şövalyeleri evlenmeden evvel bir cesaret nümunesi göstermek mecburiyetindedirler [8]. Azerbaycan muharrirlerinden Mirza Fethi Ali'nin bir

[7] Bk. Mac Lennan, *Sturles'in Ancient History ve Primitiv Marriage*, London, 1876. (Bu hususta istifade ettiğimiz türkçe kaynak için Bk. İçtimaiyat Mecmuası, 1917, sayı 3).

[8] Bu bakımdan Türkiyenin içtimai şeniyeti, bilhassa Anadolunun aşiret hayatına sahip köşeleri alıye ait hukukî âdetleri araştıracak olanlar için bir hazinedir. Türklere âdet hukuku, henüz el vurulmamış bir saha olmak itibarile yalnız Türk hukukunun tedvinini için değil, mukayeseli âdet hukuku için de faydalı bir

piyesinde de bu noktanın edebî bir tasvirine şahit olmaktayız [9]. Bu gibi izahlar, aslında, biraz yükselmiş ve içtimaî psikolojisi serpilmiş cemiyetler için kabul edilebilir. Fakat hiç bir zaman bütün bir iptidaî zümrenin en sert, en umumî kaidesi olan eksogami için yetesiye tatmin edecek bir izah değildir. Çünkü bu izahı kabul etmekle, ekseriya itaatsizlik takdirinde ölüm cezasına çarptırarak kadar şiddetli olan eksogaminin şiddet ve sertliğini anlatmış olamayız.

Mac Lennan'ın gösterdiği demografik sebep de aynı muvaffakiyetsizliğe mahkûmdur. Bir an için bu nüfus farkını kabul edelim, bu farkın mevcudiyetinden dolayı neden iptidaî cemiyet, kendi sopunun kadınlarını, kendi erkeklerine şiddetli bir yasak ile menediyor? İlk aynı sop içindeki erkekler, kendi soplalarının karılarıyla, evlensinler. Geriye kalan fazla erkek nüfusu, başka soplara baş vursunlar. Fakat başka soplara da aynı sebepten kendi kızlarını öldürüyorlarsa onlar da aynı şekilde karı azlığı vakıası karşısında değil midirler? Sonra kız öldürme, bütün iptidaî cemiyetlerde görülen bir vakıa mıdır ki? Gerçi, bu hususta misaller yok değildir. Meselâ bizim için en aşina vakıa, Kur'anın islâmdan önceki Araplarda görülen kız öldürme, hâdisesinin önüne geçmeğe çalışmasıdır. Fakat eğer nüfus farkı eksogamiye sebebiyet veriyorsa bunun bütün cemiyetlerde, hattâ günümüzün en medenî cemiyetlerinde mevcut olması icap etmez mi? Harp, erkek nüfusu, daima kadın nüfusu lehine azaltmaktadır. Nerde kaldı ki iptidaî cemiyet, bugünkü yarı medenî ve medenî cemiyetlerden ziyade savaşmak, yabancılara karşı varlığını korumak mecburiyetindedir. O halde erkek nüfusunun, kadın nüfustan daha az olması gerektir. Nitekim *Spencer*'in naklettiği bir vakıa dikkate değer: Fici adalarında kız çocuklarını öldürme âdeti vardır. Bu yüzden erkek çocukların sayısı daha çoktur. Fakat harp edecek yaşta olan delikanlıların sayısı kendi yaşlıları olan kızlarınkinden azdır.

Görülüyor ki *Lubbock* ve *Spencer* gibi *Lennan*'ın telâkkisi de ayakta duramayacak bir mahiyettedir. Bilhassa demografik sebep düşünülmeğe değer. İptidaî cemiyetlere ait nüfus istatistiklerinden mahrumuz. Bir çok sebepler, tersine olarak, kız çocuklarının öldürülmemesini icap ettirmez mi? Nitekim *Dobrizhoffer* isminde bir etnografya araştırmacısı,

araştırma zemini olsa gerektir. «Halk Bilgisi Haberleri» koleksiyonlarında bu sahaya ait bir çok malzeme intişar etmektedir.

[9] Bu piyes 1852 de Tifliste yazılmış olan «Hasis» piyesidir. Fransız içtimaiyatçılarından G. Richard Türk aile sosyolojisini de alâkalandıran mühim bir eserinde bu piyes üzerinde içtimaî ve hukukî tahliller yaparak Türk ailesi hakkında bazı hükümler vermiştir. Bk. *La femme dans l'histoire*, Paris, 1909.

Abipon adlı iptidai cemiyetlerden bahsederken diyor ki: «Burada analar erkek çocuklardan ziyade kız çocuklarını ölümden kurtarıyorlar. Fakat bunu kızlarını, oğullarından daha ziyade sevdikleri için değil, belki kızların izdivaç piyasasında erkeklerden fazla kâr temin etmelerinden dolayı yaparlar. Bir erkek çocuğa masrafla bir karı satın almak lâzım gelirken bir kız daima iyi bir fiyatla bir kocaya satılabilir [11]».

Buna benzer müşahedeler çoktur. Nitekim evvelce ismini kaydettiğimiz ve nazariyesinden sonra bahsedeceğimiz Frazer şunu naklediyor: «Bir kısım iptidai cemiyetlerde kızlardan ziyade erkek çocuklar öldürülüyor. Evvelce bir kız mevcut ise bir diğeri şayanı arzu olmaz. Fakat kayda değer bir noktadır ki kızlar, gerek nesebin kadınlar tarafından sayılmasından, gerek nişanlandıkları ve evlendikleri vakit bir kazanç olacağı ümit olunmasından dolayı tercihen ölüme maruz tutulmazlar [12]».

Maamafih bu mesele, üzerinde çok durulacak bir mesele de değildir. Kız çocuklarının öldürüldüğü gerçek olsa bile — ki aksi hâdisede görülmektedir — bundan eksogami neticesine varmak imkânsızdır. Çocuk öldürme, eğer varsa bu, iktisadi, içtimaî şartların doğurduğu, bir hâdisedir. Fakat bu hâdise, ayrıdır. Dışarıdan evlenme ile ilişkisi yoktur [13].

Bütün bunları bir tarafa bırakalım. Hattâ iki cinsin nüfus nisbetsizliğini, kız kaçırmanın bilâhare eksogami âdetine yer verdiğini kabul edelim. Neden kızlar kaldırılınsınlar? Âmilleri nedir? Kız kaldırma ve kaçırma mefhumları içinde bir mukavemet, bir zorluk ta vardır. Bu, eğer doğru ise iptidai cemiyetlerin daimî savaş, kargaşalık, harp ve anarşi içinde bulduklarına hüküm etmek lâzımdır. Halbuki müşahedeler iptidai cemiyetlerin normal zamanlarda muslihane bir hayat sürdürdüklerini gösterir. Şimalî Eskimoda yaşayan iptidai zümrelerin harp, savaş nedir bilmedikleri söyleniyor. Halbuki evlenme gibi gündelik bir hâdise, fasılasız mücadelelere, daimî kargaşalıklara yol açmalı idi. Avusturalyada iki sopun, hattâ âşiretlerin karşılıklı düşmanlığı hemen hemen görülmemiştir. Ol saydı etnografyacılar şüphesiz bunlardan bahsedeceklerdi.

Bu nazariyenin umumî tenkidine nihayet vermeden evvel bir nok-

[11] Bk. G. Frazer: İlahiyat Fakültesi Mecmuası, Sayı: 3, s. 60.

[12] Bk. Frazer: Kz. s. 61.

[13] Filhakika bu hâdise iptidai iktisat sisteminin icaplarıyla izah edilebilir. Bir çocuk henüz memeden kesilmeden bir diğerrinin doğması, yahut gıda kaynaklarının azlığı, yahut islâmdan evvelki Araplarda olduğu gibi kız çocukları hakkında oatil inanışların tesiri gibi sebeplerden ötürü çocuk öldürme hâdiseleri vâki oluyor ve olmaktadır. Araplardaki âdetler için, Bk. Halim Sabit: İçtimaiyat Mecmuası, Sayı 4, 5.

taya daha işaret edelim. «Nüfus nispetliliği» ve «kız kaçırmadan mütevellit mücadele» mevzuaları biran için kabul edilsin. İçtimaî zümre kendi içinden bir ferden keyfi için mücadeleyi, kan davalarını kabul edecek miydi? Mademki toplu izdivaç yerine ferdi izdivaç arzusu kaim oluyor, mademki kız kaçırma bu arzuyu tatmine bir vasıta teşkil ediyor, mademki iptidaî zümrelerde cürüm ve ceza içtimaî bir mahiyet taşıyor, o halde cemiyetin bunu göze alması gerektir. Hakikatte böyle bir fedakârlık yoktur. Kadın uzuvların azlığı bir vakıa olsa bile cemiyet bunu başka suretle telâfi eder: koca çokluğu ve karı tekliği netekim bu hale bir cevaptır. Tibet'de evlenmenin bu tarzı andırdığı ve buna sosyologların «Polyandrie = koca çokluğu = taaddüdü ezvac» dediğini biliyoruz. Kısacası, kız kaldırma yüzünden âşiret ve kabileler arasında mesuliyetlere meydan verildiği hiç bir zaman ispat edilemez.

Dışardan evlenme sop içindeki kadınlarla evlenmekten doğar. Eğer bir sop kendi karılarını erkeklerine dağıttıktan sonra açıkta kalan erkekler için başka sop ve âşiretlere kaçırma, kaldırma suretile başvursaydı *Mac Lennan*'ın ve diğerlerinin nazariyeleri nispeten müdafaa edilebilirdi. Halbuki vakıa âleminde böyle bir şey yoktur. Mesele, kadının azlığında değil, aile ahlâkına ait bir kaidenin, iptidaî cemaatteki âdet hukuku ile ilişkili bir hâdisenin sertliğindedir. *Schmidt - Koppers* nazariyesi hâdiseyi ne kadar idealize ediyorsa *Lubbock - Spencer - Lennan* nazariyesi de o kadar basitleştirmekte, realite mantığına uymayan enfüsü ve surî mantıktan gelme fikirlerle hâdiseyi izah eylemektedir.

II. — Durkheim Nazariyesi

Şimdi memleketimizde tanınmış olan bir Fransız sosyologunun ekso-gami nazariyesini ana çizgileriyle anlatmağa çalışacağız.

Durkheim nazariyesine, nazariyelerini bundan evvel izah ettiğimiz mütefekkirleri tenkit ile başlamaktadır. Bu tenkide göre *Mac Lennan*'ın kız çocuklarını öldürme hâdisesine dayanan telâkkisi yanlıştır. «İnsanları kadın noksanına çaresiz olmak üzere ölüm mücazâtı kadar bir ceza ile elleri altında bulunan kadınlarla izdivacı niçin menettikleri» anlaşılamiyacak bir noktadır [14]. Keza *Lubbock*'un müşterek izdivaç fikri de aynı garabeti ihtiva ediyor: «Müşterek izdivacın hakikatini isbat

[14] Bk. E. Durkheim: Fûrucun nehyi ve menseleri, çeviren: Necmeddin Sadık, İçtimaiyat Mecmuası, Sayı 3. Durkheim'in nazariyesi *Anné Sociologique*'de intişar etmiştir. Biz Fransızcadan istifade ettiğimiz gibi, salâhiyetle yapılmış Türkçe tercümeden de ıktibaslarımızı yapıyoruz.

edecek yegâne bir hâdisе bile mevcut değildir. Bütün kadınlara sahip olduğu halde, hepsini terkedecek erkeklerden mürekkep bir aşiret kadar garip bir şey olur mu [15]?» *Spencer*'in yiğitlik ve cesaret etrafındaki izahatı daha ziyade orta çağın içtimaî psikolojisine aittir: «Şövalyeler nişanlılarını hoş maceralarla kaçırmaya mecburdular. Bununla beraber eksogamiye müşabih hiç bir âdet yoktu. Sonra bu nizama sebep addedilen âmil ile, kanuna itaat etmeyenin duçar olduğu müthiş ceza arasında ne kadar fark var!» Nihayet *Morgan*'ın kandaşlar arasında evlenmenin zararlı olması hakkındaki iddiası pek su götürür bir meseledir. İlâhiyatçılar ve feylesoflardan her biri bir fikir ileri sürmüştür. Evvelce de işaret ettiğimiz bu fikirlerden hiç biri, on dokuzuncu asrın biyolojik nazariyeleri tarafından ileri sürülen maddî - manevî zarar fikrile ilişkili değildir: «*Eflâtun*'a göre çiftleşme, servetleri ve seciyeleri birbirine karıştırmak ve devlet için hayırlı bir tecanüs husule getirmek hususunda bir vasıta olabilir. Diğer mütefekkilere göre, maksat muhabbetin bir daire içinde *mütemerkez kalmasını menetmektir*. *Luther*'e göre, eğer kandaşlık bir mâni olmasaydı aşksız izdivaçlar pek sık vukua gelir ve izdivaçta yalnız aile servetinin tamamen muhafazası hissi galip gelirdi. Ancak on yedinci asırda doğrudur ki bu gibi izdivaçların ırkı zayıflatacağı ve bundan dolayı menedilmesi icap edeceği fikri zuhur etmiş bu fikir de gayet müphem kalmıştır [16].» Esasen ileri sürülen izahlar, vakıanın mevcudiyetine sebep değildirler. Vakıa, dışarıdan evlenme ve hukukî evlenme akdinin teessüs şartları, daha önceden teessüs etmiştir. Nerede kaldı ki «kandaşlığa karşı serdedilen hâdiseler bitarafane tetkik edildiği takdirde, bu hâdiselerin bu kat'î sıfatı haiz olmadıkları görülür. Şüphesiz kandaşlığın muzır olduğu bir takım hâdiseler zikredilebilir. Fakat aksi iddiaya muvafık misaller de çoktur. Bir takım küçük içtimaî zümreler vardır ki muhtelif sebeplerden dolayı aralarında izdivaç etmişler, bu izdivaçlar uzun göbeklerle devam ettiği halde, ırkta hiç bir zaaf husule getirmemiştir. Filhakika bazı müşahedelerin gösterdiğine nazaran kandaşlık asabî bazı hastalıklara ve sağırlığa, dilsizliğe temayülü tezyit ediyor. Fakat diğer istatistiklerde kandaşlığın vefiyatı azalttığını gösteriyor. *Neuville* yahudiler hakkında bunu isbat etmiştir [17].»

[15] Bk. Kz. Sf. 82.

[16] Bk. Kz. sf. 92.

[17] Bk. Kz. sf. 93. *Durkheim*, *Neuville*'in «Hayat uzunluğu ve ölüm sebepleri - Lebens Dauer und Todesursachen» isimli eserini zikrediyor: 1885, Sf. 18. *Durkheim*, bu vesile ile mensup olduğu Yahudi ırkının içindeki «İçten evlenme - Endo-

Maamafih bir an için *Morgan* nazariyesini kabul edelim. Bu kabul eksogamiyi «kandaşlar arasında hukukî evlenme akdi yasağı» şeklinde tarife bizi sevketmektedir. Fakat böyle bir tarif eksogamik hâdisenin realitesine uygun mudur? Daha doğrusu eksogami, kandaşlar arasında, bugün anladığımız mânada kandaşlık bağı ile birbirlerine bağlı olanlar beyninde cinsi münasebet veya evlenme yasağı demek midir?

Bu sorgu bizi *Durkheim* nazariyesinin can damarına götürmektedir. Nazariyenin esaslarına girmeden evvel, vücuda gelmesine sebep olan sosyolojik usule işaret etmek gerektir. Bu usul, klâsik içtimaiyat kitaplarında (bilhassa Fransız içtimaiyatından mülhem eserlerde) gösterilen kaidelere dayanır: Bir müesseseyi iyice anlamak için, bir ahlâkî, hukukî, dinî kaideyi iyice kavramak için mümkün olduğu kadar kaynaklarına gitmek, mümkün olduğu kadar bugünün *fert ve cemiyet* realitesinden uzaklaşıp onun esaslarını hazırlayan geçmiş realiteleri objektif usul ile görmek. Halbuki *Durkheim*'a göre şimdiye kadar ileri sürülen bütün nazariyeler, bu kaidelerin tamamile aksi olan kaidelere istinat olunarak serdedilmiştir [18].

Şimdiye kadar anlattığımız ve ileride anlatacağımız eksogami nazariyelerine nispetle, *Durkheim* nazariyesi en geniş, en sistemli olanıdır. Bu nazariye, etraflı bir sosyoloji sisteminin bir parçasını teşkil eder. Bu itibarla anlaşılması, sistemin topuna birden atılacak bakış ile kabildir.

İlkin mevzuun esasını teşkil eden mesele hakkında bir tarif verelim: «Eksogami, bir sop âzasına aralarında cinsî münasebette bulunmayı ya-

gamie» üzerinde durmaktadır: «Ahengin bu suretle (yani içten evlenme ile) inhilâle uğraması ferdi fizyolojiye nazaran muzır ise... bu, fail için ekseriya bir içtimai üstünlüğe sebep teşkil ediyor. Fert, bir cihetten kaybettiğini diğer cihetten ve bazan fazlasıyla buluyor. Zira insan muzaaftır. Ve, hayata karşı koyabilmesi, yalnız kâinat kuvvetlerine intibak tarzına bağlı değildir. Bu, aynı zamanda cemiyet dâhilindeki vaziyet ve vazifesine de tâbidir. Bundan dolayıdır ki Yahudilerin nevrasteninin bütün nevilerine olan inkârı gayri mümkün temayülleri, belki kısmen kandaşlar arasındaki izdivaçların pek sık olmasından ileri geliyor. Bu izdivaçlar neticesinde zihniyet daha ziyade inkişaf ettiğinden Yahudilerin asırlardanberi her taraftan saran tahrip esbabı içtimaiyesine karşı mukavemet edebilmeleri bu sayede kabül olmuştur...»

[18] «On est parti de ce principe que la prohibition de l'inceste devait tenir tout entier à quelque état actuellement observable de la nature humaine, ou de la société. C'est donc parmi les circonstances présentes de la vie, soit individuelles, soit sociales qu'on est allé chercher la cause déterminante de cette prohibition.» Année sociologique, C. I, Sf. 4.

sak eden bir kaidedir [19]». Sadece temas etmek istediğimiz umumî sosyoloji esaslarını bu tariften çıkarmak güç olmayacaktır.

Dikkatle tahlil edilmeğe değen bu tarifte, 1) sop unsuru, 2) yasak unsuru olmak üzere iki unsur vardır. Bunlar, şimdiye kadar gözden geçirdiğimiz nazariyelerin tamamen yabancı oldukları unsurlardır. Çünkü hepsi «sop - klan» dan ziyade aşiret devrinin «soy ve soydaşlık» ına bağlanmışlardır. Zannedildiğine göre eksogami yasağı soydaşlar, başka tâbir ile kandaşlar arasında caridir. Bu hukuk kaidesinin temelinde bir neseb vahdeti fikri vardır. Halbuki bilâhare anlatacağımız veçhile soydaşlık, neseb ve kandaşlık, biraz sonra, içtimâî ve hukukî bir mâna kazanacaktır. Şimdilik o, yalnız fizyolojiktir. İptidâî cemiyet fertleri nazarında kandaşlık, tabii bir bağıdır, hiç bir içtimâî kaide, hukukî mecburiyet tahmil eden tarafı yoktur. Kısacası eksogam olan, fertleri birbirlerine uzvî neseb bağlar ile, kandaşlık rabıtası ile bağlı olan zümre değildir. Dışarıdan evlenme kaidesinin cari olduğu zümre bugünkü mânada kandaşlığı akrabalık illeti olarak düşünen zümre olmayıp sadece bir «sop» teşkil eden içtimâî topluluktur [20].

Yasak unsuruna gelince, bu, zannedildiği gibi bir takım utilitarist görüşlerle ve beşerî iradelerle tesis edilmiş bir kaide halinde düşünülemez. Yasak, maddî olmaktan ziyade iptidâî cemiyetin dinî telâkkilerine istinat eden bir «haram - tabou» teşkil etmektedir. Riayet edilmediği takdirde pek ağır, korkunç cezaları istilzam eden bu yasağı izah etmek için, bugünkü hukukî mantığımızdan, psikolojik taraflarımızdan sıyrılmak ve iptidâî cemiyet realitesinin tâ kendisine bakmak lâzımdır.

Bugünkü dar eksogami kaidesinin kandaşlık rabıtasına istinat ettiği inkâr edilemez. Fakat bu rabıtanın bütün cemiyetlerde aynı olduğunu iddia için elimizde hiç bir sebep yoktur. Öyle eksogam iptidâî cemiyetler, soplular var ki onlar da bir fert, dayısının çocuklarıyla evlenebilir. Dayı çocukları, bugün «akraba», «kandaş» sayılırken, iptidâî cemiyet nazarında «akraba» değildir. O halde akrabalık fikri, kandaşlık fikrine istinat etmemektedir.

Bu noktada «aralarında cinsî münasebet yasak olan sop âzası» arasında akrabalığın hangi temele dayandığı meselesine geliyoruz. Durkheim'a göre bu temel, bir soptan olma, bir sopun atasını teşkil eden bir puttan gelme hususunda içtimâî zümrenin beslediği görüş ve inanış tar-

[19] «On appelle exogamie la règle en vertu de laquelle il est interdit aux membres d'un même clan de s'unir sexuellement entre eux.» Bk. Kz. 6.

[20] Bu husus için Bk. Fındıkoğlu Z. Fahri: Ziya Gökalp et sa sociologie, Paris, 1936, p. 119.

zında gizlidir. Muayyen bir sopun fertlerinin topuna birden «atalık» ettiği sopun toplu vicdanınca tasarlanan cisim, hayvan, ot, nasiren maddi bir şey de olabilir. Buna bir kısım içtimaiyatçılar «totem» diyorlar, bu görüşe dayanan dinî felsefeye de totemizm ismini veriyorlar. Bir sop âzası hep bir «totem» den türediklerine göre aralarında akrabalık, dopdaşlığa, daha doğrusu totemdaşlığa dayanıyor: bir kaç yüz kişilik sop âzaları, hep akrabadırlar. Şu mânada ki hep bir «totem» e tapmakta, kaynaklarının o «totem» olduğuna inanmaktadırlar. O halde yukarıdaki tarifi daha aydın bir şekle sokmak için şöyle diyelim: eksogami, totem etrafında toplanan fertler arasında cinsî münasebetin yasağı kaidesinden ibarettir.

Böylece hukukî içtimaiyat ile dinî içtimaiyatın sıkı bir beraberliği karşısındayız. Bir hukuk kaidesi olan eksogamiyi izah için dinî bir telâkki olan totemizmi anlamış olmak lâzımdır. Burada bizi dolayısıyla alâkadar ettiği için üzerinde fazla durmağa lüzum görmeden sadece şu kadar söyliyelim ki totemizm, sopa kaynak ve ata teşkil ettiği tasarlanan şey etrafında vücuda gelen «haram» ve «helâl» kaidelerine istinat eder. Bu itibarla henüz başkalaşmamış (différencié) olan cemiyetin bütün müesseselerine tesir eyler. Örf ve âdetler, sanat, ahlâk, iktisat.. hep «totem» den korkma veya onu sevme ve sayma duyguları üzerine kurulmuştur. «Totem» den dağılan mukaddes bir kuvvet bütün zümreyi sarmış bulunmaktadır [21]. Sop içinde bir sınıf insanın, bu mukaddes kuvvetten daha çok nasîbi vardır. Ruhani ve siyasi tabaka bu nevidendir. Totemi temsil ancak bunların elindedir. Bir kısım eşyada da bu temsil salâhiyeti mevcuttur. Zümre içindeki aşağı (yani kudsîlik prensibi ile doğrudan doğruya alâkası olmıyan) sınıf veya eşya, yukarı sınıf veya eşya ile temas etmesi bazı kaideler altında cereyan edebilir veya hiç etmez «Meselâ ahaliden bir kimsenin gerek bir rahibe, gerek bir kabile reisine, gerek bir âyin âletine dokunması şiddetle memnudur. Çünkü bu mümtaz sınıfta bir Tanrı, beşeriyetin kuvvetlerinden o kadar yüksek bir kuvvet meskündür ki adi bir kimse ona temas ederse ondan müthiş bir sademe alır. Böyle bir kudret kendi kudretlerinden o kadar fazladır ki temas vaki olunca kendi kuvvetleri muhakkak kırılır. Diğer taraftan temas vaki olunca bir kudretin kendisine de geçmemesi kabil değildir. Zira iptidai itikatlara göre bir mevcudun sıfatı, büyük bir şiddeti haiz olunca sirayet vasıtasıyla intişar

[21] Ziya Gökalp eski Türklerde bu mukaddes kuvvete «Kut» dendiğini düşünüyor. Bk. Z. G.: Türk Medeniyeti Tarihi, 1924, İstanbul ve Yeni Mecmua, 1917, sayı 7, s. 144.

eder [22]». Bu temas vaki olduğu takdirde örf ve âdet hukuku cezai müeyyidelerini faaliyete getirecek, bütün cemiyet vaki olan saygısızlığa isyan edecektir.

Bu bir kaç satırın içine sıkıştırmağa çalıştığımız iptidai din, şimdi mevzuumuz olan eksogamiyi aydınlatacaktır: sop âzası birbirlerini, tıpkı bugün kandaşların birbirlerini akraba sayması gibi, akraba sayıyorlar. Çünkü aynı totemden inmiş olmak telâkkisinde müşterektirler. Böyle olunca Tanrıları bir demektir. Aynı totem etrafında toplanan sopun kadınları ile erkekleri birbirlerine totemdaşlık bağı ile bağlıdır. Bunlardan kadınların, erkeklere nispetle fazla olan aybaşı hâdisesi, kadını erkek nazarında temas edilmesi haram bir şey haline sokmuştur.

Bu suretle dinî içtimaiyattan hukukî içtimaiyata ve dolayısıyla mevzuumuz olan eksogami kaidesine geçiş yolu üzerindeyiz: erkekler, yalnız cinsî münasebetler anında değil, hayatın diğer saatlerinde de hususî kaidelere tâbi olacaklardır.

Etnografik bir çok misallerle dolu olan şu parçaları *Durkheim* ile beraber ilkönce okuyalım: «Bu garip tesir (yani kadının haram oluşu) bilhassa bulûğun ilk alâmetleri zuhur ettiği zaman tecelli ediyor. Bu cemiyetlerdeki umumî kaide hükmünce o istisnalarda genç kız, sopun diğer âzası ile hattâ diğerlerine yarayacak eşya ile münasebette bulunamayacak bir hale sokuluyor. Mümkün olduğu kadar sıkı sıkı yalnız bırakılıyor. Diğer adamların bastığı toprağa basamıyor, güneşin şuaları kendisine temas ettirilmiyor. Çünkü toprak ve güneş vasıtasıyla, kâinatın diğer kısmı ile temasta bulunması kabil oluyor. Bu iptidai âdet en muhtelif kıtalarda, Asyada, Afrikada, Bahrimuhit adalarında pek az farklı bir surette mevcuttur. Bir kısım Habeşlerde genç kızlar, bulûğ halinin ilk belirişinde ayrı kulübelerde kapatılır ve bedenlerinin çıplak bir kısmı ile toprağa dokunmaları men edilir. Zulu iptidailerinde ve Cenubî Afrika aşiretlerinde genç kız tarlada veya ormanda iken ilk defa olarak bulûğ alâmetleri görülürse derhal ırmağa koşar, kamışlar arasına, hiç bir kimse tarafından görülmeyecek bir surette saklanır, güneşle temasta bulunmamak için başını bir bezle örter. Gece olunca evine avdet eder, bir kaç gün kulübeye kapanır. Yeni Zelândada bu iş için tahsis olunmuş bir bina vardır. Kapısında kuru ottan bir demet asılıdır. Bu demet, oraya girmenin haram olduğuna alâmettir. Toprakta üç kadem irtifaa kadar bambo ağacından mâmul bir taban yaparlar. Kızlar işte bunun üzerinde, toprakla temas

[22] Bk. E. Durkheim: İçtimaiyat Mecmuası, Sayı 3, s. 118. Durkheim'in dinî içtimaiyatı için türkeeye Hüseyin Cahit tarafından tercüme edilmiş olan «Dinî hayatın iptidai şekilleri» eserine müracaat edilebilir.

etmeden yaşarlar. Bu mahbesler o kadar sıkı bir surette kapanmıştır ki ziya içeriye giremez, teneffüs edilebilecek bir parça hava ancak girebilir. Aynı teşkilâta Borneo'larda tesadüf edilebilir. Anası-babası bile bu zavallı mahpuslarla konuşamaz. İhtiyar bir esir kadın bunlara hizmet eder. Bu hapis ekseriya yedi sene devam eder. Bundan dolayı hareketsizlik neticesi olarak kızların inkışafı tevakkuf eder ve sıhhatleri düşer. İngiliz Guyan'ında genç kız evin en yüksek bir noktasında bir salıncağa çıkarılır. İlk günleri salıncaktan yalnız geceleri iner ve sıkı bir perhize tâbi olur. Bülûğun ârizaları zail olmağa başlayınca, bilhassa kendisi için evin en karanlık bir köşesine yapılmış bir daireye çekilir. Sabahları yemeğini kendisi pişirebilir. Fakat ateş ve kaplar sırf kendisine mahsus olmalıdır. Ancak on gün sonra serbestiye malik olabilir. O zaman da kullanmış olduğu kap kaçak kırılır ve parçaları kemali ihtimamla toprağa gömülür. Bu gibi ahvalde ipten salıncak istimali pek sık vâkidir. Filhakika bu suretle sema ile toprak arasında asılmak infirat için iyi çaredir [23].

En iptidai cemaatlere ait olan bu tasvirlerin esasında bulduğumuz hâdise, yalnız aybaşı sıralarına ait değildir. Bütün hayatta kadın ile erkek arasında çeşit çeşit ayrılıklar vücuda gelmiştir. Evvelâ bülûğ zamanında, sonra aybaşı sıralarında pek dikkati celbeden bu karanlık, mutad zamanlara da sirayet etmektedir: Erkek ve kadının içtimai hayatta ayrılığı hâdisesinin ilk esasları böylece hazırlanmıştır. Bazı cemiyetlerde erkeklerle kadınların yemek yedikleri yerler ayrıdır, buna riayet etmeyenler ölüm cezası ile karşılanırlar. Gıdaların bile ayrı olduğunu söylesek hayret edilmesin. Erkeklerin erkek hayvan eti, kadınların dişi hayvan eti yiyebilecekleri soplardır. Bedii hayatta da bu görülür: Kadınların dansına erkekler, erkeklerinkine kadınlar iştirak edemez. Bazı zümrelerde kadınların kullandıkları eşyalara erkekler temas edemezler. Bilmiyerek temas edenler bir tütsüden geçmelidirler! Melânezyada, kız çocuklar muayyen yaşa gelince erkek çocuklarla oynamazlar, konuşamazlar. Bazı soplarda birbirlerini tesadüfen gören erkek ve kız çocuklar başlarını çevirirler! Madagaskarda iki cinsin lisanı bile ayrıdır. Bazı kelimelerin telâffuzu, iki cinsten birine yasaktır. Bazı soplarda «büyük bir ev vardır ki geceleri reis erkeklerle beraber orada yatar. Bu evin etrafında küçük kulübeler vardır. Kadınlar ve genç kızlar orada bulunur. Kadınlar zevçleriyle beraber bulunurlar. Fakat bu erkekler yabancı bir sopa mensuplarıdır... Bazı soplarda erkeklere mahsus yerlere giren kadın idama mahkûmdur».

İşte eksogami kaidesinin izahına yarıyacak malzeme bundan ibaret-

[23] Bk. Kz. Sayı 3, s. 130.

tir. Tasvirini yaptığımız içtimai psikolojiye sahip olan iki cins arasında eksogami tarifinin ikinci unsuru, yani yasak, hükmünü göstermektedir. İptidaînin gözünde «kan», bütün çıplıklığı ve müsbetliği ile belirmiyor. Bülûğ, aybaşı, doğurma gibi anlarda tabii zamana nisbetle gayri tabii bir manzara arzeden kadın, iptidaî için bâtil itikatlarla örülü bir tablo içinde düşünölmektedir. Bir taraftan hürmet hissi telkin ederken öte taraftan uzaklaşma lüzumu da aşlamaktadır. *Durkheim* kadın uzviyetinin örtülmesi hâdisesine temas ederken bir faraziye yapıyor ve diyor ki: «Tenasül uzuvlarına ait iffetin başlangıcı acaba burada değil mi? Örtülme, oradan çıkacak bazı mevadın intişarını menetmek için vücuda gelmiştir [24]».

Fakat hemen ilâve edelim ki kadına atfedilen bu haramlık hassası mutlak değildir. Eğer böyle olsaydı, biyolojik bir fonksiyon olan çiftleşme tamamile imkânsız olurdu. Haram olan kadın, aynı sopun kadınıdır, mukaddes görölen ve binaenaleyh temas edilemiyen kadın, aynı toteme tâbi olan kadındır [25]. Başka sopun, başka totem çerçevesinin kadın ve erkekleri bir başka sopun kadın ve erkekleri için haram değildir. Böylece hukukî yasağın izahına gelmiş oluyoruz.

Hukukî bir kaide olarak gözönüne aldığımız eksogami, derecesi ve genişliği ne olursa olsun, akrabalar, hısımlar arasında evlenme yasağından ibarettir. Bugünkü medenî kanunlarda çevresi dar bile olsa bir eksogami kaidesi bulunduğu âşikârdır: yakın kandaş akrabalar arasında evlenme memnudur. Bu hâdise, ilk iptidaî soplardaki sopdaşlar arasında görölen cinsî münasebet ve izdivaç yasağı hâdisesinin bir uzamasıdır. Müellifimiz, bu sorguya müspet cevap veriyor: Aile müessesesi nasıl tarihî bir «süreklilik - continuité» arzederse, aile içindeki eksogami de aynı suretle bir süreklilik, devamlılık gösterir.

Fakat şöyle bir itiraz varid olabilir: İptidaî soplarda akrabalığın totemdaşlığa istinat ettiği söyleniyor. Kandaşlığın hiç bir yeri yoktur. O kadar ki dayımın çocuklarile evlenebiliyorum. Çünkü onlar benim sopumdan, totemimden, değildir. Halbuki bugünkü eksogami, dar bir kandaşlığı, soydaşlığı esas ittihaz etmiştir. Evvelkisinde sopdaşlık, ikincisinde soy-

[24] Maamafih Durkheim bu hususta ihtiyatı elden bırakmamaktadır: «Nous ne faisons d'ailleurs qu'émettre l'hypothèse qui reste à vérifier».

[25] Fakat eksogaminin sonraki sosyal tezahürlerinde kadın mukaddes değil, bilâkis mülevves görölmemiş midir? Müellifimiz, başlangıçta mukaddeslik esas olduğunu söylüyor: Totem dini tesirini kaybedince mukaddeslik silindi. «Filân veya falan hayvanın etini yemenin neden memnu olduğu artık unutulduğu zaman bu hayvanın mülevves olduğu tahayyül» edildi ve «sırf dini hürmet salkasile temastan içti- nap edilen bazı mahlûkat yavaş yavaş mülevves görölmeye başlandı». s. 131.

daşlık rol oynamaktadır.

Durkheim bu itirazı kabul ediyor. Lâkin ona göre sopdaşlıktan soydaşlığa geçmek ikinci derecede bir meseledir. Mühim olan nokta *uzvî* olan kandaşlık değil, içtimai, hukukî tanıma damgasını taşıyan bir kandaşlıktır. O halde soydaşlık ve kandaşlık, sadece bu sıfatlarla, *uzvî* ve biyolojik taraflarla alındıkları takdirde hukukçu ve sosyoloğ için bir mâna taşımazlar, bir mâna taşımaları bir başka yerde belirttiğimiz gibi (*uzvî* kandaşlık + bu kandaşlığı hukukî kaidenin, içtimai vicdanın tanınması) formülü ile mümkün olabilir[26]. Eğer bu formülün ikinci unsuru olmazsa birinci unsurun başlı başına bir ehemmiyeti yoktur. Nitekim sopta, totemli klanda, zümrenin örf ve âdet hukuku kandaşlığa ehemmiyet vermiyor. Bu yüzden kandaşlık aile bağıını teşkil etmemektedir. Buna mukabil ikinci unsur, yani hukukî ve içtimai tanıma, totem birliğine inzimam ettiği için totemdaşlık, sopdaşlık, kendine göre bir yapısı olan sop beraberliği aile rabıtası rolünü ifa etmektedir: eksogam olanlar, bir totemden, bir soptan olanlardır. O halde nasıl oluyor da bugün kandaşlığa dayanan eksogami kaidesini, totemdaşlığa dayanan eksogami kaidesiyle birleştiriyoruz? Şunun için ki hukukî ve içtimai tanıma, her ikisinde birdir. Bu tanıma, bu kabul etme, sopdaşlığa dayanan iptidai zümrelerde sopdaşlık ile bir kül, bir bütün teşkil etmiş, fakat cemiyet muayyen bir tekâmül basamağına basar basmaz bu tanıma, soydaşlık ve kandaşlık ile bir bütün teşkil etmeğe başlamıştır. İşte bugünkü eksogami müessesesi bu istihalenin neticesidir.

Sopdaşlıktan soydaşlığa geçmenin, sop ve totem birliğinden, soy beraberliğine intikalin mekanizmasını burada izah etmek, mevzuu dağıtmak olacaktır. Burada da hukuk sosyolojisi ile siyasi içtimaiyatın elele vererek hâdiseyi izah etmeleri lâzımdır. Mevzu etrafında türkçe neşriyat bulmak imkânsız değildir [27]. Şu kadar söyliyelim ki mesele, toprağa yerleşme ile alâkalı bulunmaktadır.

[26] Bk. Fındıkoğlu Z. Fahri: İçtimaiyat, 1947, sf. 78.

[27] Memleketimizde neşredilen ve edilmekte olan sosyoloji kitaplarının eksogami bahisleri, hemen hep burada nazariyesini anlattığımız mütefekkirlerden mühlhemdir. Bu ilhama, Ziya Gökalp'ın vasıtalık ettiğini söylemeğe hacet görmüyoruz. Bu hususta şu esaslar zikredilebilir: Türk Medeniyeti Tarihi (Ziya Gökalp); İçtimaiyat (Ali Kâmi); İçtimaiyat (Necmeddin Sadık); Yeni İçtimaiyat Dersleri (M. İzzet); Sosyoloji (Hilmi Ziya) İh.. Bunların içinde Gökalp'ın neşriyatı en hâkim mevkiî isgal eder. Bu neşriyatın tam bir listesi için: Bk. Fındıkoğlu Z. Fahri: Essai sur la transformation du code familial en Turquie, 1936, Paris. Kz. Bk. Cavit Orhan: Ziya Gökalp Bibliyografyası, İğ, Sayı 40, s. 62.

Durkheim sosyolojisinde toprağa yerleşme, mühim bir dönüm noktasıdır. Yalnız hukuk müesseselerinde değil, aynı zamanda diğer bütün içtimai müesseselerde derin değişikliklerin vücuda geldiği ân işte bu toprağa yerleşme merhalesidir. Bu merhalede eksogaminin mihreri kandaşlık olacaktır: Artık kandaşlar arasında evlenme yasağı veya imkânı meselesi vardır. Fakat dikkat edelim ki içtimai ve hukukî tanıma unsurunun temeli totemli klandan intikal etmiştir. Yalnız bir fark var: Ana ve baba tarafından olan kandaşlıklar artık hükmünü icra etmeğe başlıyor. Başka bir ifade ile sop ve içindeki totemizm, yerini soya ve onunla birlikte atalar dinine bırakıyor. Bununla beraber sopdaşlık ve soydaşlık telâkki itibarile birbirile kaynaşiyor. Bilâhare asrî aile tipi tahakkuk ettikten sonra pek dar bir soydaşlık ile iktifa ediliyor: Hiç değilse hukukun nazarında yalnız dar soydaşların eksogamisi vardır. Geniş soydaşlar ve kandaşlarla bütün sopdaşlar arasında bilâkis «içeriden evlenme - endogamie» baş göstermiş, hattâ aksine olarak eksogaminin önüne geçilmeğe başlanmıştır.

Bugünkü cemiyetin ilk şekillerinden sarfınazar ederek günümüzün aile müessesesine baktığımız, modern aile kanunlarındaki dar ve kandaşlığa müstenit eksogamiyi yokladığımız zaman *Morgan* nazariyesinin mevzu bahis olabileceği zannolunur. Böyle bir zan, «dışarıdan evlenme» müessesesinin mahiyetini anlamak hususundaki bir ısrardan ileri geliyor: Akrabalar arasında ihtilât sıhhi mahzurları muciptir. Bu yüzden kanun menetmiştir. Borçlar hukukuna ait her hangi hukukî bir kazıye üzerinde vazı kanun uzun uzadıya düşünebilir, ince hesaplar yapabilir, fakat aile hukukunu tedvin etmek istiyen vazı kanunun bu kadar uzun düşünmesine lüzum yoktur: «Esasen fücürün ilham ettiği nefret gayet tav'î ve düşünülmemiş olduğu için o kadar âlimce hesapların neticesi olamaz. Her türlü tahdit edici kaidelerin ilgası ile intizamında husule gelecek meçhul ve müphem iğtişaşlar, avamın iyi göremeyeceği ve kendisine pek hafif tesir eden muğlâk şeylerdir. Bu kadar umumî mülâhazalar, bu kadar ci-hanşümül ve bu kadar kuvvetli hisleri husule getiremez. Nihayet, bu nazariye, kanuna hiç haiz olmadığı bir kudret bahşediyor. Kanun, eşyayı tabii neticelerini husule getirmekten menedemez. Eğer aile hayatı bizi hakikaten fücûra sevk ediyorsa vazı kanunun bu husustaki memnuiyetleri bir şey yapamaz. Aile muhitinin tesiri gayet kuvvetli ve devamlıdır. Binaenaleyh kanunun mücerret evamiri bu tesirleri izale edemez [28]». Kanundan, mülâhazadan gelmiyen, modern cemiyetlerin en müttekâmil tiplerine mensup aile müessesesinde bile estetik hislere bürünmüş olarak

[28] Bk. E. Durkheim. Fücûr, İçtimaiyat Mecmuası, 1917, Sayı 4, s. 180.

mevcut olan bu kuvvet o halde nereden geliyor? Bu kaynak, yazılı hukuk çağını hazırlayan yazısız hukuk, hukuki örf ve âdetlerin yekûnudur. Bu örf ve âdetler ise hep dinî bir renk taşırlar: sopdaş ve totemdaş olan klan efradı nasıl eksogami kaidesine tecavüzü vicdanlarında bir hürmetsizlik olarak buluyorlar, muhitlerinde şiddetli cezaları icap ettiren hareket gibi görüyorlarsa, soydaş ve kandaş olan bir zümre efradı da, muayyen dereceler dahilinde, eksogami kaidesine tecavüzü aynı şekilde vicdanlarında bir hürmetsizlik olarak bulmaktadırlar, medenî kanunlar ve ceza kanunları da bu hürmetsizliğin müeyyidelerini ihtiva etmektedirler. Gerek iptidaî fert, gerek medenî fert eksogami kaidesine karşı umumiyetle kudsi bir duygu beslemektedirler. Şu farkla ki iptidaide bu kudsilik, koyu bir dinî mahiyet taşır. Medenide ise aynı dinî mahiyet enfüsilmiş, derunileşmiş, bedli bir seciye kazanmıştır. Fakat sosyoloji seririyatına konup teşrih edilecek olan medenin, iptidaideki dinî hâleti ruhiyeyi taşımadığını nasıl kestirebiliriz? *Durkheim* bundan şüphe etmiyor. Aile bir vazife ocağıdır. Aile müessesesi «dışarıdan evlenme» ve «içeriden evlenme» hususunda ne gibi emirler veriyorsa ona boyun eğeriz. Nasıl ki totemli sopta fert, totemdaşlarla birleşmemek emrine boyun eğiyordu! Her iki halde de ahlâki ve hukukî mecburiyet aynı kaynaktan gelmektedir. Modern aile psikolojisi, bize bu kaynağın kendi «enfüsîlik - subjectivité» mizde bulunduğunu gösterirse de bu bir görünüştür: «zira aile sevgisi sadece ferdi hassasiyetin bizatihî harekete gelmesi değildir. O, kısmen bir vazifedir ve bir his ne dereceye kadar talep edilebilirse ailede bu muhabbet o derecede matlûptur... Aile efradının birbirine merbut olmasını aile talep ediyor. Onlar birbirlerini sevmekle aileyi seviyorlar, yekdiğerine hürmet etmekle aileye hürmet ediyorlar. Aralarındaki her türlü münasebetlerde hazır olan aile bu münasebetlere hususî bir damga verir, sadece ferdi olan münasebetlerin fevkine çıkarır. İşte bunun içindir ki eskiden olduğu gibi bugün de aile ocağının dinî sıfatı vardır. Eğer bugün artık aile mâbetleri, aile Allahları yoksa, aile yine dinî bir mahiyeti haiz kalmıştır, aile daima teması memnu mukaddes bir mahal olarak kalmıştır [29]»...

O halde asrî aile kodlarındaki dar ve kandaşlığa müstenit eksogami, bu suretle uzun bir yürüyüşün son merhalesinden başka bir şey değildir. Bugünün psikolojisi ile, asrî eksogamiyi izah tamamile gayri ilmi neticeler verecektir. Müellif *Westermarck*'ın nazariyesine ima ile «tenasül iştihası insiyakî bir surette aileden kaçır, çünkü uzun müddet müşterek oturma bu iştihası uyutur, diyorlar. Fakat unutuyorlar ki karı koca ara-

sındaki alışıklık akrabanınkinden az değildir» diyor [30]. Hulâsa her ne yaparsak yapalım mutlaka asrî eksogami ile totemli klan eksogamisini birleştirmekten başka çare yoktur. Aile ahlâkını, eksogami mecburiyetini kabul ettiren sebepleri ancak bu suretle anlayabiliriz.

Eksogamiyi bu şekilde izah eden *Durkheim*, nazariyesinin sonuna ona terbiye edici bir tesir atfetmekte, Viyanalı psikolog *S. Freud*'ü fikirler serdedilmektedir. İptidai cemiyette cinsî münasebet klan, kandaş, geniş aile, asrî cemiyette dar aile haricinde faaliyet zemini arar. Cinsî birleşme insiyakı, bir taraftan tazyik edilirken, diğer taraftan serbest bırakılmaktadır. «Bu suretle eksogami sayesinde şehvetperestlik, yani cinsî münasebetlerin topu birden kendisini tevkif ve az çok izale eden aile boyunduruğundan kurtularak başka tarafta teşekkül etti». Bu hususta daha ileri giden Fransız içtimaiyatçısı, Freudizm mesleğinin sahibine önceden yol açmış görünüyor: «Serbest cinsî hayat aile ahlâkı ile çarpıştı ve zamanla yeni yeni hisler ve fikirlerle zenginleşti, daha muğlâk, daha ruhî bir şekil aldı. Fikriyat ve ihtirasatta her türlü inzıbat ve kaideye karşı tabiaten sabırsız olan, hürriyete muhtaç bulunan her şey bu ilk esasî üzerine aşılandı. Bu suretle cinsî hayata ait fikirler sanatın, şiirin inkişafına, fikir ile kalbin müphem ilhamlarına, rüyalarına, muhayyilenin müphem bir mevki tuttuğu bütün ferdî ve mâşerî tezahürata sıkı bir surette merbut oldu. Aynı sebepten dolaydır ki kadın, daima bedii hayatın merkezi addedilmiştir [31]».

Bu suretle *Durkheim* nazariyesinin sonuna gelmiş oluyoruz. Şimdiye kadar tahlilini yaptığımız nazariyelere nisbetle bu nazariye, eksogami realitesini ne derece izah edebilir? Bu sorgunun cevabı, hukuk sosyolojisinden ziyade dinî içtimaiyat ile alâkadardır. *Durkheim*'e göre ilk iptidai

[30] Fakat Westermarck'ın bu itirazı gözönünde tuttuğunu, ona göre küçük yaştan itibaren bir arada bulunmanın cinsî istihayı körlettiğini evvelce söylemiştik.

[31] Bk. E. Durkheim: İçtimaiyat Mecmuası, 1917, Sayı 4, s. 186 ve *Année sociologique*, C. I: «Ainsi grâce à l'exogamie, la sensualité fut affranchie du joug de la famille qui l'eût contenue et plus ou moins étouffée et elle se constitua à part... Avec le temps elle s'enrichit d'idée et de sentiment nouveaux, elle se complique et elle se spiritualisa... C'est pour cette même raison que la femme a été si souvent considéré comme le centre de la vie esthétique.» Bu naklettiğimiz fikirler, gerçekten, *Freud*'u hatırlatıyor. Malûm olduğu üzere o da cinsî arzuların tevkif ve hapsine büyük bir ehemmiyet vermiştir. Cinsî insiyakların içtimai disiplin altında «yükseleme, inçelme - sublimation» sı *Durkheim* ile *Freud*'da aynı rolü oynamaktadır. Mukayese için Bk. M. Sekip: *Freudizm*, Edebiyat Fakültesi Mecmuası, 1924. Son zamanlarda *Freud* hakkında bir çok türkçe nesriyat vukubulmuştur.

cemiyet şekli, «totemli klan» dır, nümunesi Avustralyada, keza Yakut Türklerinde görülen soplarda bulunur. Sonra totemli klanlar birleşerek aşiretlere yol açmışlardır. Totemizm ve ona istinat eden eksogami, yerini başka çeşit dinî telâkkilere ve kandaşlık eksogamisine bırakmış, hâlâ devam etmekte bulunmuştur. O halde tenkit edilecek nokta böyle bir «sop» un her tarafta mevcut olup olmadığıdır. Müellife göre «klan esasına müstenit teşkilât bütün insan cemiyetlerinin geçirdikleri bir devre olduğundan ve eksogami de klana sıkı bir surette merbut bulunduğundan arkasında bıraktığı hâleti ahlâkiye de beşeriyet dahilinde umumidir[32]». Acaba bir taraftan bu tarzda tasarlanan klan, iki taraftan onun bütün içtimai müesseselerine, bu arada aile müessesesine, hukukî örf ve âdetlere temel teşkil eden totemizm gerçekten ilk içtimai ve dinî şekiller midir? İlk şekiller olsalar bile her tarafta umumî olarak mevcut olmuşlardır? Demek oluyor ki mesele hukukî içtimaiyat kadrosunu aşmakta ve bizi umumî sosyolojiye, din içtimaiyatına sevk etmektedir. Bu takdirde çok su götürür meseleler karşısında kalınacağı şüphesizdir.

Fakat bir an için «totemik klan» postulasını kabul edelim. Hattâ iptidai cemiyet eksogamisini buna göre izah edelim. Kandaşlığa müstenit akrabalık ve eksogami teessüs ettikten sonraki hukukî kaideler, kuvvetlerini, kadının şu veya bu hususiyetine ait bâtil itikatlardan mı alıyorlar? Hele modern aile kanunlarındaki evlenme memnuiyetine dahil akrabalarla, bu bâtil itikatlar yüzünden mi evlenmiyoruz? *Durkheim*'i tenkit eden bir çok sosyoloğların takıldıkları nokta işte budur. Müellifimizle alâkadar olan bir Alman sosyoloğ, onun bu gibi objektif izahlarını, içinde dinî rabitanın pek canlı olduğu görülen yahudiliğin kendi üzerindeki tesirine atfediyor [33]. Bir kısım Fransızlar ise bütün *Durkheim* sosyolojisinin, Alman tesiri altında teşekkül ettiğini, binaenaleyh eksogami hakkındaki izahının da bir nevi «Halk ruhu - Volksgeist» telâkkisine bağlı olduğunu söylüyorlar [34]. Pek ilmî görünmeyen bu gibi tenkitleri bir tarafa bırakırsak önümüzde bugünün hâleti ruhiyesini düne ait hurafeler ve bâtil itikatlara bağlamak meselesi kalır. *P. Bureau* bu mesele hakkında şöyle düşünüyor: Yakın akraba arasındaki evlenme yasağını götürüp götürüp tâ iptidai cemiyetin «bütün tabiat üstü kuvvetlerin atfedildiği kan» hurafesine raptetmek doğru değildir. İptidai cemiyet ferdi böyle bir tasvire tamamiyle lâyıktır. Asıl sebep ana yapılan kadın karşısında doğan mesuliyetleri, başka inzibatlarla nizam altına almak, bu suretle aile teşkilâ-

[32] Bk. E. Durkheim: *İç. Mec.*, Sayı 4, s. 137.

[33] Bk. L. ve Wiese: *Handwörterbuch der Soziologie*, Berlin, 1931.

[34] Bk. H. Michel: *L'idée de l'Etat*, Paris, 1896.

tını imkân dahiline sokmaktan ibarettir [35]. «Şimdi» nin ve «canlı» nın bilgisine dayanmayan bir tarihî usul, bize ne geçmişi, ne de bugün anlata-mamak tehlikesine maruzdur. Şüphesiz hal, geçmişin eseridir. Buna şüp-he yok. Fakat «bugün» ün, yakın bir «dün» ün hâdiselerini uzaklara gö-türmeğe de lüzum yoktur. Zoolojiden evvel paleontoloji yapıyor muyuz?

Meseleyi tasrih edelim: *Durkheim*'a karşı eski ve yeni bütün cemiyetlerdeki eksogaminin ileri sürülen bâtil itikada istinat ettiğini kabul etmiyor muyuz? Eğer böyle ise iptidai ve modern bütün cemiyetleri hep bir karakterle seciyelenmiş addediyoruz demektir. O halde bundan evvel izah ve tahlil ettiğimiz nazariyelerden birile, yahut bir başka telâkki ile eksogami denen hukukî kaideyi izaha çalışacağız. Yok eğer «iptidai ve yarı medenî cemiyetler için *Durkheim* nazariyesi doğru olsun. Bugün ona nasıl bağıyabiliriz? Anneme, babama ve kardeşlerime, yakın akra-balarıma, hülâsa evlenmek memnuiyeti olan bütün insanlara, tıpkı ipti-dainin efsane, hurafe, bâtil itikatla örülü ruhunun aynı olan bir hâleti ruhiye ile mi bakıyorum? Bu, olamaz. İmkânsızdır» şeklinde bir mülâ-haza mı yürütüyoruz? Bu takdirde iptidai cemiyetlerle modern cemiyet-ler arasında, her iki tip cemiyetin hukukî kaideleri arasında bir «süreklilik» değil, bilâkis bir «süreksizlik - discontinuité», bir kesiklik görmek-liğimiz lâzımdır. Keza her iki cemiyetin eksogami kaidesi için ayrı ayrı illetler göstermek icap eder. Bu ikinci ihtimal, yani iptidai cemiyetlerin eksogamisi için doğru addedilen izahın modern eksogamiye elverişli ol-madığı şıkkı, iki çeşit içtimai realite farzetmek gibi ilmî bir tehlike ihdas etmektedir [35]. Acaba hem cemiyetlerin tekâmülü arasında «süreklilik»i muhafaza etmek, hem de bugünün aile ahlâkına ilişen âdetlerini, hukukî kaideleri izah eylemek imkânı yok mudur? Alman içtimaiyatçılarından *Wundt* bize bu imkânı şu şekilde veriyor: Bir çok âdetler gibi dışarıdan evlenme âdetleri de başka başka şekiller altında devam etmektedir. Şu

[35] Bk. P. Bureau: Introduction à la methode sociologique, 1922, Paris, sf. 239; «La raison se trouve dans l'impossibilité de concilier l'organisation de la vie familiale avec un système de relations sexuelles licites entre ascendants et descendants...» Durkheim'in kullandığı tarihî ve etnoğrafik usul hakkında: «L'usage de la méthode historique qui ne s'appuie pas sur une connaissance préalable de l'actuel et du vivant, risque de conduire à une double méprise et on est exposé à ne comprendre ni le présent ni le passé.»

[35] Maamafih Lévy-Bruhl bunun tehlike olmadığını bu suretle realiteye daha sadık kalınacağını düşünmektedir. «Âdetler ilmi» nde ve «İptidai zihniyet» eserinde bu tezi müdafaa etmiştir. Fakat doğrudan doğruya hukuk sosyolojisi ile istigal etme-diğinden üzerinde durmıyacağız.

kadar ki bizim için bu âdetler, kendilerini idare eden gayelerden büsbütün başka gayelere yönelirler. Aynı âdetler mevcut olagelmektedir, fakat gayeleri ve manzaraları değişmiştir. Bugün sofrada birisinin şerefine içmek gibi hiç dinî gayesi olmıyan bir âdet, aslında dinî ibâdetler esnasındaki «Allahlara hürmeten şarap dökme - Libatio» den çıkmıştı. Bunun gibi yakın hısımlar arasındaki evlenme yasağı da bizim için artık dinî, bâtil itikadimsı değil, ahlâkî ve lâik bir vazife haline gelmiştir. Fakat başlangıçta totemli klânın totemdaşlığına müstenit hısımlığa dayanır. Bu suretle *Wundt* «gayelerin tecanüssüzlüğü, bir cinsten olmaması - Gesetz der Heterogonie der Zwecke, Hétérogénéité des fins» adını verdiği prensibi ile eski ve yeni âdetleri, bu arada mevzuumuz olan eski ve yeni ekso-gamiyi birbirine bağlamağa çalışmaktadır [36].

Z. F. FINDIKOĞLU

[36] Filhakika W. Wundt, menşel Tabu olan bir çok ahlâkî ve hukukî âdetlerin, inkişaf esnasında menşelerinden koptuğunu iddia etmektedir. Bu inkişaf, âdetlerle, kendilerini doğuran bâtil itikatlar arasında bir «ayrılma, başkalaşma - Differenzierung» vücuda getirmektedir. Yani modern ailede yakın akraba evlenme yasağı, bilfarz, iptidai eksogamideki itikatlara dayanmamakta, insani bir ahlâk gayesi güdülmektedir. Bununla beraber ferdin cemiyetten koptuğu iddia edilemez; fert suurundaki ferdiyeti, ferdileşmeğe müsait olan ve hattâ ferdileşmeyi talep eden içtimai suurdan almaktadır. Bk. Wilhelm Wundt: *Völkerpsychologie*, 1909, C. II, s. 306; Kz. Bk. *Türk Mecmuası*, Sayı 48.